

of the recent years is the implementation of such a national policy that would create an optimal interests balance of Ukrainians, as the titular nation, and representatives of other nationalities. And it should also contribute to the harmonious development of all cultures. Therefore, an appeal to the historical experience of interethnic relations in the Ukrainian SSR is of scientific interest. The regional direction of this issue studying is perspective from the point of view of the effectiveness estimation of localization of the ukrainization process.

The end of 1925 was marked by the summing up of the first results of the Ukrainianization of the Soviet apparatus. The Nizhyn Oblast Commission sent a report to the Central Committee on Ukrainianization, informing that 484 employees attended courses from 23 Soviet institutions. The results were not encouraging: 30 % of officials were fluent in Ukrainian, 36 % were poorly spoken, and 34 % had limited vocabulary at all. «As for individual institutions, the most employees know the Ukrainian language: in the district executive committee – 75%, in judicial institutions – 60 %, in the educational system – 90 %. They do not know Ukrainian specialty at all (technicians, agronomists, doctors). In rayon institutions, the percentage of language learners was: 65 % in Bobrovtzia and Ichniansky districts; 75 % in Nizhyn, Kozelets, Bobrovtysky, Mryn and Nosov districts; 80 % in Komarovsky and Vertievsyky and 90% in the Novobasansky district. Despite some progress, in October 1925 a letter was signed to all districts signed by the Deputy Commissar of Education Ya.P. Rappo emphasized the need to eliminate the shortcomings and missteps in the Ukrainianization case. Namely: courses are attended by 50–60 % of the students, negative attitude towards Ukrainianization by economic institutions, a considerable backlog of Ukrainianization of the village from the district, complete absence of urban Ukrainian language space – signs, posters, announcements, stamps, forms of documents – all in Russian.

The article discusses issues related to the level of the Ukrainian language proficiency by government bodies employees of the Nizhyn district, the organization of courses for studying the Ukrainian language, special features of ukrainization in rural areas. The article provides statistical data showing progress in the mastering of the national language. The Soviet party apparatus and a special district commission exercised control over the course of ukrainization. The materials of the inspections noted a violation of the terms of its realization, the absence of the Ukrainian language in urban space.

Key words: ukrainization, district, courses for studying the Ukrainian language, Soviet government apparatus

REFERENCES

- Dashkevych, Y. (1990). Ukrainizatsiia: prychny i naslidky [Ukrainization: causes and consequences] *Slovo i chas*, 8. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S. (1996). *Komunizm v Ukraini: pershe desiatyrichchia. [Communism in Ukraine: the first decade]*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Danylenko, V., Kasianov, V., Kulchytskyi, S. (1991). *Stalinizm na Ukraini. 20–30-ti roky. [Stalinism in Ukraine. 20–30's.]*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Borysov, V. (1999). Ukrainizatsiia ta rozvytok zahalnoosvitnoi shkoly v 1921–1932 rr. [Ukrainization and development of a comprehensive school in 1921–1932]. *UIZh*, 2, pp. 76–79. [in Ukrainian].
- Shapovych, M. (2000). Radianske kerivnytstvo i literaturno-mystetska intelihentsiia Ukrainy: 20-ti roky [Soviet leadership and the literary and artistic intelligentsia of Ukraine: the 20's]. *UIZh*, 1, pp. 95–102. [in Ukrainian].
- Briukhovetska, L. (2003). Svitovyi renesans ukrainskoho kino [World Renaissance of Ukrainian Cinema]. *Ukrainske mystetstvoznavstvo*, pp.97–103.
- Holobutskyi, P. (1994). *Ukrainske knyhoznavstvo 20-kh rokiv [Ukrainian Book Science of the 20's]. Biblioteknyi visnyk*, 5(6). [in Ukrainian].
- Shapoval, Yu. Prystaiko, V. (1995). *Sprava «Spilky vyzvolennia Ukrainy» [The Case of «Unions Ukraine's liberation»]*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Rozhkova, L. (2000). Zdiisnennia polityky ukrainizatsii na Chernihivshchyni u 20-kh rr. [Implementation of the Ukrainianization Policy in Chernihiv Region in the 1920's]. *Sivierskyi litopys*, 2, pp. 112–120. [in Ukrainian].
- Viddil Derzhavnoho arkhivu Chernihivskoi oblasti v m. Nizhyni, [dali VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1064.]
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1066.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1073.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1065.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1072.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1075.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1076.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1099.
- VDACHON, f. r-598, op. 1, spr. 1098.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.51–25):332.8«192»

I.B. Непотенко

ГОТЕЛІ ЧЕРНІГОВА У ПЕРЕФОРМАТОВАНОМУ ЖИТЛОВОМУ ПРОСТОРИ 1920-х рр.

У статті окреслено шляхи вирішення житлової кризи 1920-х рр. у рамках поступового переформатування міського простору. Визначено категорії населення, які першочергово потребували житла (окрім городян, які втратили помешкання, – військові та нові категорії населення, які виникли внаслідок екстремальної повсякденності, зокрема, безпритульні). Зосереджено увагу на дослідженні місцевої специфічності житлового простору Чернігова у після-революційний період; охарактеризовано подальшу долю готелів, їх функціонування; окреслено проблематику співіснування релігійного та радянського просторів і, як наслідок, – оцивілення культури в межах нової рамкової дійсності та антицерковної політики, а також шляхи витіснення монастирського простору.

Ключові слова: житлова політика, міські готелі, переформатування, зміна функціонального призначення, оцивілення та релігійний простір.

Воєнні та політичні перипетії 1917–1919 рр. призвели до розорення та занедбаності міста, спричинивши кризу в усіх його структурах. Суттєвих руйнувань зазнав і житловий сектор [1, арк. 9]. Більше половини житлового фонду Чернігова було пошкоджено, понад третина будинків виявилася непридатною для подальшого проживання [2]. Така ситуація вимагала швидких рішень, реалізація яких ускладнювалася слабкою соціально-економічною базою.

Тематичний вектор роботи обумовлений нерепрезентативністю історичних досліджень. В основному історіографія представлена узагальнюючими монографіями щодо архітектурно-просторової організації міського середовища, змін житлових умов, зокрема, робітників [3] чи працями, присвяченими релігійній ситуації [4]. Відтак предметне поле сфокусовано на двох концептах – переформатуванні житлового простору з акцентом на долі готелів, а також співіснуванні релігійного і радянського просторів у межах рамкової дійсності 1920-х рр.

Житло потребували городяни, які повністю або частково втратили його в ході громадянської війни; сільські жителі, які переселялися до міста, що призводило до оселяння житлового фонду; нові соціальні категорії населення (зокрема, безпритульні). Проблему нестачі помешкань для городян місцеве керівництво вирішувало кількома способами. Реалізація першого відбувалася за рахунок його перерозподілу, шляхом вилучення квартир у «експропрійованих» категорій населення; другий спосіб полягав у звільненні «багатих» квартир (тих, де кількість кімнат перевищувала чисельність осіб, що постійно в них проживали); третій – виселення сімей розстріляних городян у підвали; четвертий – ущільнення (зменшення обсягів корисної житлової площі та підселення) [5, с. 93]; п'ятий – надання покинутих квартир, власники яких залишили місто після встановлення радянської влади (зокрема, 1921 р. 110 квартир у такий спосіб отримали члени профспілок Чернігова [6,

с. 24]). Для виправдання власної політики на початковому етапі (до 1921 р.) кризові явища позиціонувалися як тимчасові та оголошувалися пережитками минулого, спричиненими невдалою політикою царського режиму, що призвела до соціальних катаклізмів (голоду, безробіття, безпритульності тощо) [7].

Житлова криза поглиблювалася необхідністю заселення городян, будівлі яких постраждали під час повені, а також військових, які дислокувалися у Чернігові. Проблему нестачі житла для військових на початковому етапі здійснювали за рахунок їхнього заселення у вільні готелі міста, які пустували після налагодження мирного існування. Однак цього виявилось замало, тому вони отримували кімнати у будь-яких приміщеннях, які не використовувалися, а також квартири, шляхом ущільнення з розрахунку один квадратний сажень на кожного солдата. 7 лютого 1919 р. до Чернігова прибув штаб третьої дивізії для формування військових частин та невдовзі ще один штаб у такій же кількості (загалом 6000). На початку 1919 р. шляхом розквартирування у центральній частині міста помешкання отримали близько 2500 військових. Крім того, здійснювався ремонт казарм на околиці міста, які здатні були вмістити до 3000 солдатів (19 старих казарм і 8 нових). Розпочалася політика переформатування будівель, тобто зміна їх функціонального призначення. Зокрема, це стосувалося духовних училищ, які за рішенням губвиконкому вирішено було закрити задля задоволення житлових потреб військових (в умовах гострої житлової кризи – привід для ліквідації релігійних освітніх закладів у рамках антицерковної політики): у колишньому жіночому епархіальному училищі (88 кімнат) було облаштовано перший караульний батальйон; колишньому чоловічому духовному училищі (18 кімнат) – губернську надзвичайну комісію та колишньому духовному училищі (140 кімнат) – місцевий лазарет [8]. Переструктуруванню та фактично оцивіленню підлягали і чернігівські монастирі. Зокрема, на території Троїцького монастиря для потреб Губвоенпродзабезпечення було надано два флігелі, дві стайні і комору [9, арк. 27]. Розглядалося питання відкриття концтабору у Чернігові, однак, враховуючи надзвичайно гостру проблему нестачі житла, від цієї ідеї відмовилися [10, арк. 1–14].

До надання приміщень на території двох казармених ділянок військовий штаб третьої української дивізії і штаб першої бригади розташовувалися у готелях Чернігова. Після переселення військових до казармених дільниць тимчасово готелі займали ті городяни, які очікували на отримання кімнат чи квартир після ущільнення [11].

Готелі, як складова житлового сектору, були націоналізовані, що означало відміну прав власності на нерухомість. З переходом до мирного побутування постало питання про їхню подальшу долю. Враховуючи житлову кризу та порожню казну, два з дев'ятнадцяти існуючих дореволюційних готелів продовжили свою робо-

ту та були передані у підпорядкування губвідкомгоспу («Царград» і «Гранд-готель»), ще три були повернуті їхнім колишнім власникам на правах оренди (вимушений крок, враховуючи неспроможність здійснення ремонту коштом держави та перекладення обов'язків на орендарів): «Новоросія» (вул. Пролетарська, сучасна вул. князя Чорного), «Сан-Ремо» та «Заїжджий Двір» (вул. Радянська, нині частина вул. Шевченка). Решта готелів 1923 р. була передана новоствореним організаціям з подальшого зміною їх первісного призначення [12].

У шести готелях Чернігова («Юг», «Кол Галуа», «Оріон», «Метрополь», «Бель-в'ю» та «Лівадія»), які розміщувалися в районі Красної площі, сучасних вулиць Шевченка і Серьожнікова, були облаштовані місцеві кварткоми. Будівлі готелів «Москва» та «Брістоль» (на сучасній вул. Шевченка) пристосували під місцеві профспілки; у готелі «Олександрівський» (нині просп. Миру) розмістили Палац праці; у готелі «Петроградський» (сучасний просп. Миру) – товариство взаємного кредиту; у готелі «Росія» (ріг сучасних просп. Миру та вул. Святомиколаївської) – штаб дивізії; у готелі «Марсель» (нині – просп. Миру) – Центральну робітничу кооперацію; у готелі «Одеса» (сучасна вул. Мстиславська) – відділ міліції. Приміщення готелю «Економія» (на околиці Чернігова) через подальшу непридатність до експлуатації розібрали [13, арк. 989].

Готелі, які продовжили своє функціонування, були невеликими. Загальна кількість номерів у них складала 54 кімнати: «Гранд-готель» – 14 номерів, «Царград» – 10, «Новоросія» – 6, «Сан-Ремо» – 10 та «Заїжджий двір» – 8 [14, арк. 8]. Здавалося 48 кімнат, у інших шести проживали працівники готелів [15]. Реєстрація в готелях здійснювалася з 8 год. до 22 год. Приїжджий міг розраховувати на два варіанти заселення – окремо чи шляхом підселення [16, арк. 25].

Новоприбулий сплачував за реєстрацію та аванс за проживання, який складав суму, кратну триденному перебуванню у ньому. Якщо приїжджий заявляв про намір жити в номері більше однієї доби, то про свій незапланований виїзд мав попередити завчасно [17, арк. 29]. Після реєстрації постоялець отримував постільну білизну, плата за яку вносилася окремо. Крім того, пожилець додатково вносив кошти за опалення, освітлення та користування самоваром. Передбачалась ціна не за експлуатацію самовара протягом всього періоду перебування, а за кожне його використання [18, арк. 8]. Тарифи у державних та приватних готелях були різними. З огляду на паливну кризу, у першій третині 1920-х рр. вартість опалення з-поміж усіх послуг була найбільшою і становила понад половини від загальної суми оплати. У 1920-х рр. вартість номера складала в середньому 15% від суми за проживання [19, арк. 3]. Якщо номер був повністю укомплектований, то пожилець, якого вселяли, сплачував 25% вартості номера у державному готелі та 10% від загальної суми у приватному [20, арк. 4].

На середину 1920-х рр. вартість проживання у держав-

них готелях залежала від обсягу обраних послуг (реєстрація – 2 руб., номер з опаленням і освітленням – 35 руб., білизна – 20 руб., самовар – 10 руб.). Вартість у приватних готелях була на чверть більша [21]. Винаймання готельних номерів було недешевим, враховуючи, що середня місячна заробітна плата складала 65 руб. [22].

Постоялець мав право обміняти номер, якщо той його не влаштував. Для цього він звертався до житлового підвідділу, який видавав йому ордер. У ньому зазначалось прізвище пожилиця та номер попереднього і бажаного номерів. Утім, для того, аби отримати ордер, необхідна була вагома причина. Строк дії ордеру складав три дні. Якщо пожилець мав намір продовжити термін проживання, він мав знову заявити про своє бажання. У такому випадку завідувач сам вирішував, у яку з кімнат його заселяти. Невдоволені своїм номером клієнти зазвичай не вдавалися до обміну, оскільки на це потрібно було витратити значну кількість часу [23, арк. 5].

Номери у державних готелях поділялись на одностійні та загальні. У кімнатах була одна низьковольтна лампочка. Упродовж 1920-х рр. у коридорах готелів світла майже не було, а номери безперервно почали освітлювати наприкінці 1920-х рр. з відкриттям нової електростанції. Проблему нестачі меблів частково вирішували за рахунок резерву житлового відділу комунального господарства, однак його вистачало лише на третину. У приватних готелях номери поділялись на кімнати першого та другого класів, залежно від меблевого забезпечення [24, с. 3]. Якість обслуговування була досить низькою. Прибирали у номерах раз на два-три дні. Сміття мешканець готелю мав виносити самотужки [25, арк. 6].

Переформатування житлового фонду вплинуло і на релігійний простір Чернігова. Декрет Раднаркому РСФСР від 23 січня 1928 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» окреслив наступальну політику держави на церкву, направлену на підризування церкви як інституції, ліквідацію релігії в усіх сферах життя в рамках атеїзації та формування людини «радянського» зразка.

Політика оцивілення ліквідованих монастирів виправдовувалась, серед іншого, необхідністю подолання житлової кризи. Після закриття обох монастирів Чернігова 1921 р. усі релігійні споруди на їхніх територіях, за винятком соборних храмів, були трансформовані для потреб новостворених організацій. Зокрема, на території колишнього Троїцького монастиря, у будинку архієрея, було облаштовано два дитячих «Будинки Поволжя» (діяли до реєвакуації 1923/1924 рр.); у Введенській церкві – інвалідне містечко (з 1926 р.). На території колишнього Єлецького монастиря були відкриті наступні заклади: у будинку архієрея – дев'ятий дитячий садок (функціонував у першій третині 1920-х рр. та був найбільший з семи діючих натовді; після закриття ця будівля пустувала та була перетворена постояльцями під сміттєзвалище) [26]; частина консисторії була зайнята

під бондарню майстерню, інша перебувала в запустінні [27, арк. 27–29]; поряд – архів колишньої консисторії та «засолочний» пункт [28, арк. 207]; артіль «Єлецька» мала землю у дворі колишнього монастиря [29, арк. 2].

На території Єлецького монастиря був також «готель» (умовна назва місць проживання городян за плату на території монастирів). Ця споруда, як і більшість приміщень колишнього Єлецького монастиря, у другій половині 1920-х рр. (домова церква, східні келії, будинок Св. Феодосія, будинок настоятеля, сараї) знаходилася в орендному користуванні єпархіального правління оновленців [30, арк. 40]. Відбувалося переструктурування релігійного простору, вплив на масову свідомість, намагання коштом орендарів відремонтувати будівлі, які постраждали в ході воєнних перипетій 1917–1919 рр. До революції у «готелі» розміщувалися спальні корпуси вихованців духовного училища. Однак умови проживання у ньому були мало прийнятними, що було викликано, з одного боку, загальною міською розрухою та відсутністю ремонтів з боку орендарів і недбалістю пожилиців, незацікавлених в упорядкуванні приміщень, отриманих на тимчасовій основі, з іншого. У кімнатах було вогко, чимало дощовок зірвано, печі не працювали, вільні кімнати використовували під помийні ями, а сміття викидали через вікна [31, арк. 207]. Зокрема, 1924 р. у одній з кімнат «готелю» мешкало четверо циган; у сусідніх кімнатах вони тримали свиней і коней та зламали діючий до їх заселення водопровід [32, арк. 52]. Більшість мешканців відмовлялася платити за проживання, тому єпархіальне правління не мало коштів для покращення благоустрою колишнього монастиря. З огляду на занедбаність садиби, наприкінці 1927 р. – на початку 1928 р. колишню монастирську садибу вирішено було передати музею [33].

Таким чином, намагання подолати кризу всіх сфер життєзабезпечення, спричинену подіями 1917–1919 рр., окреслило вектор міського існування 1920-х рр.

Житлова криза ускладнювалася слабкою соціально-економічною базою. Спектр застосованих заходів для її подолання був визначений політичними, суспільними і культурними змінами післяреволюційного періоду, внаслідок чого відбулося його переформатування. Чимало дореволюційних приміщень, зокрема, цивільні (готелі) та культові (монастирі) змінили первісне функціональне призначення, створивши нову символічну форму і поступово витіснивши дореволюційний житловий уклад, який позиціонувався як пережиток, що йшов урозріз міському простору «радянського» зразка, скоригувавши буттєву організацію життя його мешканців.

ДЖЕРЕЛА

1. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-305, оп. 1, спр. 1200, арк. 9.
2. ДАЧО, ф. Р-90, оп. 1, спр. 22, арк. 12; ф. П-1, оп. 1, спр. 145, арк. 106.
3. Борисенко М.В. Житло і побут міського населення України у 20–30-х рр. ХХ століття: монографія. Київ, 2009. 357 с.; Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)

/ відп. ред. С.В. Кульчицький. Київ, 2010. Ч. 2. 382 с.

4. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні 1917–1941 рр.: у 2 ч. Київ, 1995. Ч. 1. 1917 – середина 20-х рр. 278 с.; Киридон А. Руйнування культових споруд (1920-1930-ті рр.): порушення традиційної ритмології простору. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2013. Вип. 22. С. 91–102.

5. Черносвитова М.В. В Чернигове Красный террор глазами очевидцев. Москва, 2009. С. 93.

6. Социалистическое строительство на Черниговщине, 1921–1941: сб. документов и материалов / сост. С.М. Мельник и др. Киев, 1983. С. 24.

7. Советская социальная политика 1920–1930-х годов: идеология и повседневность: сборник статей / под ред. П.В. Романова, Е.Р. Ярской-Смирновой. Москва, 2007. 432 с.

8. ДАЧО, ф. Р-2201, оп. 1, спр. 2, арк. 1–14, спр. 50, арк. 2.

9. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 463, арк. 27.

10. ДАЧО, ф. Р-2201, оп. 1, спр. 2, арк. 1–14.

11. ДАЧО, ф. Р-305, оп. 1, спр. 1558, арк. 3–6; спр. 524, арк. 4;

Ф. Р-4609, оп. 1, спр. 545, арк. 8; ф. Р-2201, оп. 1, спр. 2, арк. 1–14.

12. ДАЧО, ф. Р-15, оп. 1, спр. 190, арк. 26; ф. Р-792, оп. 1, спр. 26, арк. 4; ф. Р-305, оп. 1, спр. 1246, арк. 8.

13. ДАЧО, ф. Р-65, оп. 1, спр. 219, арк. 989.

14. ДАЧО, ф. Р-305, оп. 1, спр. 1246, арк. 8.

15. ДАЧО, ф. Р-305, оп. 1, спр. 2249, арк. 19; ф. Р-776, оп. 1,

спр. 64, арк. 30.

16. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 26, арк. 25.

17. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 26, арк. 29.

18. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 81, арк. 8.

19. ДАЧО, ф. Р-323, оп. 1, спр. 237, арк. 3.

20. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 26, арк. 4.

21. ДАЧО, ф. Р-15, оп. 1, спр. 190, арк. 27; ф. Р-792, оп. 1,

спр. 26, арк. 4.

22. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України), ф. 582, оп. 1, спр. 3180, 205 арк.; спр. 3182, 191 арк.; ДАЧО, ф. Р-15, оп. 1, спр. 296, арк. 9; ф. Р-305, оп. 1, спр. 491, арк. 3; ф. Р-593, оп. 1, спр. 1884, арк. 96; ф. Р-758, оп. 1, спр. 201, арк. 18; ф. Р-942, оп. 1, спр. 4590, 108 арк.; спр. 4591, 88 арк.; спр. 4971, 48 арк.; ф. Р-944, оп. 1, спр. 2864, 78 арк.; спр. 4114, 149 арк.; спр. 4116, 179 арк.; спр. 4122, 244 арк.; ф. Р-1216, оп. 1, спр. 491, 102 арк.; ф. П-10, оп. 1, спр. 133, арк. 49; ф. П-8477, оп. 1, спр. 1151, арк. 16.

23. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 26, арк. 5.

24. І ще раз про готелі. Робітничий шлях (Чернігів). 1926. 11 травня. С. 3.

25. ДАЧО, ф. Р-323, оп. 1, спр. 237, арк. 6.

26. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1126, арк. 26; ф. Р-305, оп. 1, спр. 1224, арк. 15; ф. Р-593, оп. 1, спр. 608, арк. 10; спр. 548, арк. 5; спр. 579, спр. 1, ф. Р-15, оп. 1, спр. 55, арк. 60; ф. Р-305, оп. 1, спр. 1246, арк. 9; ф. Р-593, оп. 1, спр. 548, арк. 5; спр. 579, арк. 1; спр. 1126, арк. 1–10, спр. 608, арк. 10, арк. 60; ф. Р-745, оп. 1, спр. 7, арк. 90; ф. Р-65, оп. 1, спр. 804, арк. 27–29.

27. ДАЧО, ф. Р-65, оп. 1, спр. 804, арк. 27–29.

28. ДАЧО, ф. Р-793, оп. 2, спр. 1, арк. 207.

29. ДАЧО, ф. Р-792, оп. 1, спр. 74, арк. 2.

30. ДАЧО, ф. Р-67, оп. 1, спр. 40, арк. 40.

31. ДАЧО, ф. Р-793, оп. 2, спр. 1, арк. 207.

32. ДАЧО, ф. Р-17, оп. 1, спр. 40, арк. 52.

33. ДАЧО, ф. Р-65, оп. 1, спр. 804, арк. 27–29; оп. 5, спр. 28, арк. 198.

Nepotenko I.V. Chernihiv hotels in transformed housing space in 1920s

The article is devoted to the problems of the housing space in Chernihiv in transformed local space in 1920s. Military action of 1917-1919 led to the crisis of all structures of everyday life. Chernihiv was suffered too. The local housing stock was ruined. Soviet power should know all the answers. There was more than one way to solve the problem of housing demand: the redistribution of the housing fund with the confiscation of the apartments of the expropriated categories; the eviction from the apartment; the flatshare (the reduction of numbers of the living space) and the accommodation in the abandoned houses, the owners of which left Chernihiv after the establishment of the Soviet power.

The problem of housing demand was solved by checking into deserted local hotels.

However, it was not enough, so they began to receive any vacant rooms or evicted flats (one square meter for one person). The policy of redesigning of former prerevolutionary buildings has begun. In particular, it was subject to the religious colleges. They were closed in order to provide housing for soldiers (in the context of housing crisis it was the excuse for the liquidation of the religious colleges as the part of antireligious policy).

Taking into consideration the housing crisis and empty State treasury only five of the nineteenth prerevolutionary hotels continued to work. The others were transformed into the Soviet organizations. In the mid-1920s

the cost of accommodation was depended upon the number of services. In the private hotels average room rate were higher.

The reformatting of the housing fund had a great impact on the religious space of Chernihiv. After the liquidation of two Chernihiv monasteries in 1921 all their buildings were transformed into Soviet organizations (except the cathedrals). On the former Holy Trinity monastery two children's homes and the home for the disabled were open. On the Yelets'kyi monastery the kindergarten and the «hotel» were organized. Consequently, in the effort to overcome the crisis of all structures of everyday life the direction of urban existence was defined. As the result, most of the buildings has been changed the primary functional profile.

Key words: housing policy, local hotels, transformation, the change the function profile, the monastery and the religious space.

REFERENCES

1. Derzhavnyi archiv Chernihivskoi oblasti (dali DACHO), f. R-305, op. 1, spr. 1200.

2. DACHO f. R-90, op. 1, spr. 22; f. P-10, op. 1, spr. 145.

3. Borysenko, M. V. (2009). *Zhytlo i pobut miskoho naseleння Ukrainy u 20-30-kh rr. XX stolittia [The housing and everyday life of the city dwellers]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Stylos». [in Ukrainian].

Kulchytskyi, S. V. (Ed.). (2010). *Narys povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921-1928 rr.) [The sketches of everyday life of the Soviet Ukraine in the time of NEP (1921-1928)]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

4. Nestulia, O. (1995). *Doilia tserkovnoi starovyny v Ukraini 1917-1941 rr. [The destiny of the church pieces]*. (Vol. 1). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Kyrydon A. (2013). *Ruinuvannia kultovykh sporud (1920-1930-ti rr.): porushennia tradytsiinoi rytmolohii prostoru [The destruction of the religious buildings (1920-1930s): the disregard of the traditional space]. Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky – The problems of the history of Ukraine: facts, perceptions, searching, 22, pp. 91-102.* [in Ukrainian].

5. Chernosvitova, M. V. (2009). *V Chernigove Krasnyy terror glazami ochevidchev [The Red Terror through witness's eyes in Chernigov]*. Moscow. [in Russian].

6. Melnik S. M. (Eds.). (1983). *Sotsyalisticheskoe stroitelstvo na Chernigovshchine, 1921-1941: sb. dokumentov i materialov [Socialist building in Chernigov region, 1921-1941: the collection of documents and materials]*. Kiev: «Naukova dumka». [in Russian].

7. Romanova P. V. (Eds.). (2007). *Sovetskaya sotsyalnaya politika 1920-1930-kh godov [Soviet social policy in 1920-1930s]*. Moscow: OOO «Variant», TsSPGI. [in Russian].

8. Derzhavnyi arhiv Chernihivskoi oblasti (dali DACHO), f. R-2201, op. 1, spr. 2.

DACHO, f. R-2201, op. 1, spr. 50.

9. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 463.

10. DACHO, f. R-2201, op.1, spr.2.

11. DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1558.

DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 524.

DACHO, f. R-4609, op. 1, spr. 545.

DACHO, f. R-2201, op.1, spr.2.

12. DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 524.

DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 190.

DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.

DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1246.

13. DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 219.

14. DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1246.

15. DACHO, f. R-305, op.1, spr. 2249, f. R-776, op. 1, spr. 64.

16. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.

17. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.

18. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 81.

19. DACHO, f. R-323, op. 1, spr. 237.

20. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.

21. DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 190.

DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.

22. Tsentralnyi derzhavnyi archiv vyshchychk orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy (dali TsDAVO Ukrainy), f. 582, op. 1, spr. 3180.

TsDAVO Ukrainy, f. 582, op. 1, spr. 3182.

DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 296.

DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 491.

DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 1884.

DACHO, f. R-758, op. 1, spr. 201.

DACHO, f. R-942, op. 1, spr. 4590.

DACHO, f. R-942, op. 1, spr. 4591.

DACHO, f. R-942, op. 1, spr. 4971.

DACHO, f. R-944, op. 1, spr. 2864.

DACHO, f. R-944, op. 1, spr. 4114.

DACHO, f. R-944, op. 1, spr. 4116.

DACHO, f. R-944, op. 1, spr. 4122.

DACHO, f. R-1216, op. 1, spr. 491.

- DACHO, f. P-10, op. 1, spr. 133.
 DACH, f. P-8477, op. 1, spr. 1151.
 23. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.
 24. I shche raz pro hoteli [Once more about hotels]. (1926). *Robitnychi shliakh – Workpath*, (May, 11). [in Ukrainian].
 25. DACHO, f. R-323, op. 1, spr. 237.
 26. DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 1126.
 DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1224.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 608.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 548.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 579.
 DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 55.
 DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1246.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 548.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 579.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 1126.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 608.
 DACHO, f. R-745, op. 1, spr. 7.
 DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 27. DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 28. DACHO, f. R-793, op. 2, spr. 1.
 29. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 74.
 30. DACHO, f. R-67, op. 1, spr. 40.
 31. DACHO, f. R-793, op. 2, spr. 1.
 32. DACHO, f. R-17, op. 1, spr. 40.
 33. DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 DACHO, f. R-65, op. 5, spr. 28.

*Стаття надійшла до редакції 26.02.2020 р.
 Рекомендована до друку 10.03.2020 р.*

УДК 025.171:620.91(477.52)«1925/1926»

Л.В. Артемова

ВІДНОВЛЕННЯ ГЛУХІВСЬКОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ У 1925–1926 рр. (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ФОНДУ 2 ЦДАВО УКРАЇНИ)

Стаття присвячена відновленню Глухівської електростанції у 1925–1926 рр. за програмою індустріалізації, яка мала посприяти прискореному розвитку промисловості та соціальної сфери, що стало засобом забезпечення виживання комуністичного режиму у ворожому капіталістичному оточенні.

У ході вивчення та аналізу джерельної бази з історії Глухова виявлено, що становлення енергетичної галузі у населеному пункті ще наприкінці XIX – на початку XX ст. є беззаперечним фактом. Автор цієї наукової розвідки зроблено спробу висвітлити дотепер актуальне і мало досліджене питання розвитку електрифікації у місті у 1925–1926 рр., коли, за часів НЕПу, в цілому у країні та у Глухові зокрема, відбувалося відновлення, реконструкція та розширення, часто це дореволюційного, електричного господарства, зруйнованого у період Першої світової війни та подій Української революції 1917–1921 рр.

Уперше оприлюднено документи з фонду 2 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, згідно яких 5 січня 1926 р. Секретаріат управління справами Ради Народних Комісарів (Раднарком УСРР) м. Харкова поставив на порядок денний розгляд клопотання Глухівського Округвиконкому про відпуск коштів (у кількості 15000 крб.) із комунального фонду Совнаркому на умовах довготермінового кредиту Глухівській Окрузі для поновлення електростанції.

Висвітлені основні негативні моменти, якими характеризувалася робота Глухівської електростанції у 20-х рр. XX ст., та наведений розроблений місцевими фахівцями новий фінансово-експлуатаційний план господарської діяльності відновленої електростанції, що мав би поліпшити рентабельність, а з часом і зробити Глухівську електростанцію прибутковою, забезпечивши, у достатній мірі, населення міста електроенергією.

Ключові слова: електрична енергія, емпіричні дослідження, Наукова революція, індустріалізація, комуністичний режим, НЕП, Глухівська електростанція у 1925–1926 рр.

Енергія – найважливіший чинник, який протягом тисячоліть сприяв еволюції, опануванню Homo sapiens навколишнім світом та розвитку людської цивілізації.

Заразом, до Наукової революції більшість людських культур не вірили в прогрес. Ще два століття тому електрична енергія використовувалася, переважно, для таємничих наукових експериментів та дешевих магічних фокусів, не відігріваючи в економіці країн жодної ролі. Емпіричні дослідження учених, інвестиції у науку і, як наслідок, наукові відкриття надали людству ряд нових можливостей.

У середині XVIII ст., в одному з найславетніших експериментів в історії науки, Бенджамін Франклін запустив під час грози повітряного змія, аби перевірити гіпотезу, що блискавка є електричним розрядом. Спостереження Франкліна, разом із його знаннями про властивості електричної енергії, дозволили винайти блискавковідвід і, так би мовити, роззброїти богів [1, с. 332].

У кінці 60-х років XIX ст., на потребу нової епохи індустріалізації й інтенсивного розвитку промислового виробництва та міської інфраструктури, людство, крім іншого, отримало у користування газові світильники [2, с.435]. Але і після того з освітленням були проблеми. Автори багатьох посібників у 1900-х рр. відраджували від використання газових світильників, наприклад, у спальнях, позаяк ті спалювали кисень, натомість наполегливо рекомендували запалювати одну свічку й заходити з нею в кімнату. У заможних будинках ставили два свічки на камінну полицю. Коробку з сірниками клали в доступне місце, бо у темряві знайти її було непросто [3, с. 224–225].

Натепер, варто нам ткнути пальцем, і електрична енергія друкує книги та шие одяг, зберігає свіжість продуктів і не дає танути морозиву, готує обіди та страчує злочинців, реєструє думки і записує посмішки, освітлює ночі та розважає нас безліччю телепередач. Мало хто розуміє, як електрика робить усі ці речі, але ще менше людей можуть уявити своє життя без неї [1, с. 442].

У порівнянні із західними країнами, у Російську імперію електрика прийшла досить пізно (у 70-х роках XIX ст.), але до революції була створена досить солідна база загальної електрифікації країни, яку більшовики пізніше назвали планом ГОЕЛРО [2, с. 435], – перший загальнодержавний перспективний план відбудови й розвитку економіки країни на основі електрифікації (1920–1921 рр.).

Дослідженнями проблем виробництва електричної енергії, використання та поширення електричних джерел і мереж як у промислово розвинутих регіонах Української СРР (1937 року її назву змінять на Українську Радянську Соціалістичну Республіку), так і у невеликих містах та на селі займалися В.А. Каменева та А.М. Панов [4], Г.А. Клименко і Т.П. Доценко [5], М.В. Захарченко [6], С.Г. Плачкова [7] та ін.

Відомості про залучення наприкінці XIX – на початку